

Yevropada uyg'onish davri boshlanishi

Badalova Mushtariy G'ofurjon qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika institutining tarix yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Uyg'onish davrining o'ziga xosligi shundaki, bitta manba (Italiyada yangi hayot olgan qadimgi dunyoqarash) bu davr deyarli barcha Evropa mamlakatlarida turli xil o'ziga xos ko'rinishlarni keltirib chiqardi. Italiyada Uyg'onish davri juda birinchi bo'lib boshlandi, eng yorqin natijalarga erishdi - va shuning uchun namunali hisoblanadi.

Kalit so'zlar: titanlar, gumanizm, R.santi, S.Boticelli

Uyg'onish davri titanlari, ya'ni keyingi Evropa madaniyatiga eng katta ta'sir ko'rsatgan shaxslar deyarli barcha italiyaliklar ekanligi bejiz emas. Rassomlar Sandro Botticelli, Rafael Santi, Giorgione, Titian, me'morlar Filippo Brunelleschi va Leon Batista Alberti, rassom, haykaltarosh, me'mor, shoir Mikelanjelo Buonarroto, deyarli barcha bilim sohalarining rivojlanishiga hissa qo'shgan noyob inson Leonardo da Vinchi va boshqalar. Gumanizm - inson olamning markazi bo'lgan dunyoqarashni anglatadi. Shu bilan birga, Xudo butunlay rad etilmaydi (garchi Uyg'onish davrining ko'plab arboblari u yoki bu darajada ateistik yoki okkultizm sifatida talqin qilinishi mumkin bo'lgan g'oyalarni ifoda etgan bo'lsalar ham), lekin fonga o'tadi. U Yaratguvchi bo'lib qoladi, lekin hozir, go'yo u soyaga chekinib, o'z taqdirini va dunyo taqdirini o'zi hal qilish huquqini qoldiradi. Inson bu vazifani uddalay olishi uchun uning tabiatini har tomonlama o'rganish kerak.

Bundan tashqari, uning barcha ko'rinishlarida, ehtiyoj va talablarida jismoniy, hissiy, aqliy, aqliy va hokazolarni o'rganish. Natijada, insonning insonparvarlik ideali - axloqiy va aqliy fazilatlariga ega bo'lgan va shu bilan birga mo'tadil va

tiyilish egasi bo'lgan mavjudot shakllanishi kerak. Uyg'onish davri odob-axloqi bu fazilatlar tug'ma narsa emas, balki insonda qadimgi adabiyot, san'at, tarix, madaniyatni o'rganish orqali tarbiyalanadi, degan. Shuning uchun ham Uyg'onish davrida ta'lim birinchi o'ringa chiqdi. O'rta asrlar dunyoqarashi doirasida odam ko'p narsani bilishi shart emas edi, unga Xudoga ishonish va cherkov amrlarini bajarish kifoya edi, yerdagi hayot haqida emas, balki ruhni abadiy hayot uchun qutqarish haqida qayg'urish.

Endi hayotning yerdagi tarkibiy qismi qayta tiklandi, keyin esa birinchi gumanistlarning amrlariga zid ravishda mutlaq darajaga ko'tarildi. Shunday qilib, Uyg'onish davridagi tarbiya shaxs uchun haqiqiy tug'ilishga aylandi: inson tabiati va uning ijodiy qobiliyatlari to'g'risida bilim olgandan keyingina odamni to'liq deb hisoblash mumkin edi. Har tomonlama rivojlangan shaxs ideali jismonan go'zal, aqli pok, qalbi yuksak va ayni paytda voqelikni o'zgartiruvchi qandaydir ijodiy ish bilan shug'ullanadigan shaxs edi. Uyg'onish davri rasmlari qahramonlari shunchaki yoqimli odamlar emas, balki ular biron bir muhim harakat yoki yutuq paytida ko'rsatilgan qahramonlar ekanligi bejiz emas. Ayollarga qo'yiladigan talablar biroz yumshatilgan edi: Uyg'onish davri ayollarining o'zlari inson tabiatining go'zalligining namunasi edi. O'rta asrlarda har tomonlama gunoh sifatida yashiringan ayollarning shahvoniyligi endi har tomonlama, ayniqsa tasviriy san'atda ta'kidlangan.

Uyg'onish davri yoki Uyg'onish davri (frantsuzcha Renessans, italyancha Rinascimento) — Yevropa madaniyati tarixida o'rta asrlar madaniyati o'rnini bosgan va yangi davr madaniyatidan oldingi davr. Davrning taxminiy xronologik doirasi - XIV-XVI asrlar.

Uyg'onish davrining o'ziga xos xususiyati - madaniyatning dunyoviy tabiati va uning antropotsentrizmi (ya'ni, birinchi navbatda, shaxsga va uning faoliyatiga qiziqish). Qadimgi madaniyatga qiziqish bor, uning o'ziga xos "tirilishi" bor - va bu atama shunday paydo bo'ldi.

Uyg'onish atamasi allaqachon italyan gumanistlarida, masalan, Giorgio Vasarida mavjud. Zamonaviy ma'noda bu atama kundalik hayotga 19-asr frantsuz tarixchisi Jyul Mishele tomonidan kiritilgan. Hozirgi vaqtda Uyg'onish davri madaniyatning gullab-yashnashining metaforasiga aylandi: masalan, 9-asrdagi Karoling Uyg'onish davri.

Evropada ijtimoiy munosabatlardagi tub o'zgarishlar natijasida yangi madaniy paradigma paydo bo'ldi.

Shahar-respublikalarning o'sishi feodal munosabatlarida ishtirok etmagan mulklar: hunarmandlar va hunarmandlar, savdogarlar, bankirlar ta'sirining kuchayishiga olib keldi. Ularning barchasi o'rta asrlar tomonidan yaratilgan ierarxik qadriyatlar tizimiga, ko'p jihatdan cherkov madaniyatiga va uning astsetik, kamtar ruhiga begona edi. Bu inson, uning shaxsiyati, uning erkinligi, faol, ijodiy faoliyatini eng oliy qadriyat va ijtimoiy institutlarni baholash mezoni deb hisoblagan ijtimoiy-falsafiy oqim - gumanizmning paydo bo'lishiga olib keldi.

Shaharlarda ilm-fan va san'atning dunyoviy markazlari vujudga kela boshladi, ularning faoliyati cherkov nazoratidan tashqarida edi. Yangi dunyoqarash antik davrga yuzlanib, unda gumanistik, astsetik bo'lmagan munosabatlar namunasini ko'rdi. 15-asr o'rtalarida bosma ixtiro Evropa bo'ylab qadimiy meros va yangi qarashlarning tarqalishida katta rol o'ynadi.

Uyg'onish Italiyada paydo bo'ldi, u erda uning birinchi belgilari 13-14-asrlarda (Pisano, Giotto, Orkanyi va boshqalar faoliyatida) sezilarli bo'lgan, ammo u faqat 15-asrning 20-yillaridan boshlab mustahkam o'rnatilgan. Frantsiya, Germaniya va boshqa mamlakatlarda bu harakat ancha keyinroq boshlangan. 15-asrning oxiriga kelib u eng yuqori cho'qqiga chiqdi. 16-asrda Uyg'onish davri g'oyalari inqirozi avj oldi, buning natijasida mannerizm va barokko paydo bo'ldi.

O'rta asrlardagi dunyo tasvirining teotsentrizmi va asketizmi ostida o'rta asrlarda san'at birinchi navbatda dinga xizmat qilgan, dunyo va insonni Xudoga

munosabatida, an'anaviy shakllarda ma'bad makonida etkazgan. Na ko'rinadigan dunyo, na inson o'z-o'zidan qimmatli san'at ob'ekti bo'la olmaydi. 13-asrda. o'rta asr madaniyatida yangi tendentsiyalar kuzatilmoqda (avliyo Frensisning quvnoq ta'limoti, gumanizmning peshvosi Dante ijodi). 13-asrning ikkinchi yarmida. italyan san'atining rivojlanishidagi o'tish davrining boshlanishi - Uyg'onish davrini tayyorlagan Proto-Uyg'onish (15-asr boshlarigacha davom etgan). Bu davrning ba'zi rassomlarining (G. Fabriano, Cimabue, S. Martini va boshqalar) ikonografiyada juda o'rta asrlar ijodi yanada quvnoq va dunyoviy boshlanish bilan sug'orilgan, raqamlar nisbiy hajmga ega bo'ladi. Haykaltaroshlikda figuralarning gotika eterligi yengiladi, gotika emotsionalligi pasayadi (N. Pisano). Birinchi marta o'rta asr an'analari bilan aniq tanaffus 13-asr oxiri - 14-asrning birinchi uchdan birida o'zini namoyon qildi. Freskalarda rasmga uch o'lchamli fazo tuyg'usini kiritgan Giotto di Bondone figuralarni ko'proq hajmli qilib chizgan, manzaraga ko'proq e'tibor bergan va eng muhimi, o'ziga xos, yuksak gotikaga yot, realizmni ko'rsatgan. inson tajribasini tasvirlash.

Proto-Uyg'onish davri ustalari tomonidan o'stirilgan tuproqda Italiya Uyg'onish davri paydo bo'ldi, u o'z evolyutsiyasida bir necha bosqichlardan o'tdi (Erta, Yuqori, Keyinchalik). Gumanistlar tomonidan ifodalangan yangi, aslida dunyoviy dunyoqarash bilan bog'liq bo'lib, u din, rasm va ma'baddan tashqarida yoyilgan haykal bilan uzviy aloqasini yo'qotadi. Rassom rasm yordamida dunyoni va odamni ko'z bilan ko'rgan holda o'zlashtirdi, yangi badiiy usulni qo'lladi (uch o'lchovli makonni istiqbolli (chiziqli, havodor, rangli) ko'chirish), plastik hajmning illyuziyasini yaratish; raqamlarning mutanosibligini kuzatish). Shaxsga qiziqish, uning individual xususiyatlari insonni ideallashtirish, "mukammal go'zallik" izlash bilan birlashtirildi. Muqaddas tarixning syujetlari san'atni tark etmadi, ammo bundan buyon ularning qiyofasi dunyoni o'zlashtirish va erdagi idealni o'zida mujassam etish vazifasi bilan uzviy bog'liq edi (shuning uchun Baxs va Yahyo cho'mdiruvchi Leonardo, Venera va Botticelli xonimi juda o'xshash). . Uyg'onish davri

arxitekturasi gotikaning osmonga intilishini yo'qotadi, "klassik" muvozanat va mutanosiblikka, inson tanasiga mutanosiblikka ega bo'ladi. Qadimgi tartib tizimi qayta tiklanmoqda, ammo tartib elementlari strukturaning bir qismi emas, balki an'anaviy (ma'bad, hokimiyat saroyi) va yangi turdagi binolarni (shahar saroyi, qishloq villasi) bezab turgan dekoratsiya edi.

Ilk Uyg'onish davrining asoschisi florensiyalik rassom Masachio hisoblanadi, u Giotto an'anasini tanlab oldi, u figuralarning deyarli haykaltaroshligiga erishgan, chiziqli istiqbol tamoyillaridan foydalangan, vaziyatni tasvirlashning odatiyligidan voz kechgan. 15-asrda rassomchilikning keyingi rivojlanishi. Florensiya, Umbriya, Padua, Venetsiya maktablarida (F.Lippi, D.Veneziano, P.de Franchesko, A.Pallayolo, A.Mantegna, C.Kriveli, S.Botticelli va boshqalar) davom etdi. 15-asrda. Uyg'onish davri haykaltaroshligi tug'iladi va rivojlanadi (L. Giberti, Donatello, J. della Kersiya, L. della Robbia, Verrokkio va boshqalar, Donatello birinchi bo'lib arxitektura bilan bog'liq bo'lmagan o'z-o'zidan turuvchi dumaloq haykalni yaratdi, birinchi bo'lib a. shahvoniylik ifodasi bilan yalang'och tanasi) va me'morchilik (F. Brunelleschi, L.B. Alberti va boshqalar). 15-asr ustalari (birinchi navbatda L. B. Alberti, P. della Franchesko) tasviriy san'at va me'morchilik nazariyasini yaratdi.

1500 ga yaqin Leonardo da Vinchi, Rafael, Mikelanjelo, Giorgiona, Titian asarlarida italyan rasm va haykaltaroshligi yuqori Uyg'onish davriga kirib, eng yuqori cho'qqiga chiqdi. Ular yaratgan obrazlarda inson qadr-qimmatini, kuch-qudrati, donoligi, go'zalligi o'zida mujassamlashgan. Rassomlikda misli ko'rilmagan plastika va kenglikka erishildi. D. Bramante, Rafael, Mikelanjelo asarlarida arxitektura o'zining yuksak cho'qqisiga chiqdi. 1520-yillardayoq Markaziy Italiya san'atida, 1530-yillarda Venetsiya san'atida o'zgarishlar ro'y berdi, bu esa kech Uyg'onish davrining boshlanishini anglatardi. 15-asr gumanizmi bilan bog'liq bo'lgan Oliy Uyg'onish davrining klassik ideali yangi tarixiy vaziyatga (Italiya o'z mustaqilligini yo'qotdi) va ma'naviy iqlimga (Italiya gumanizmi yanada

hushyorroq, hatto fojiali bo'ldi) javob bermay, tezda o'z ahamiyatini yo'qotdi. Mikelanjelo, Titianning ishi dramatik taranglik, fojia, ba'zida umidsizlikka, rasmiy ifodaning murakkabligiga olib keladi. So'nggi Uyg'onish davri P.Veroneze, A.Palladio, J.Tintoretto va boshqalarni o'z ichiga oladi. Yuksak Uyg'onish davri inqiroziga munosabat yangi badiiy yo'nalish – mannerizmning paydo bo'lishi bo'lib, o'zining yuksak subyektivligi, o'ziga xosligi (ko'pincha dabdabalilik va o'ziga xoslik darajasiga yetib boradi. da'vogarlik), o'tkir diniy ma'naviyat va sovuq allegorizm (Pontormo, Bronzino, Cellini, Parmigianino va boshqalar).

Shimoliy Uyg'onish davri 1420-1430 yillarda kechki gotika asosida (Jot an'anasining bilvosita ta'sirisiz) rasmda yangi uslub, "ars nova" - "yangi san'at" deb ataladigan narsaning paydo bo'lishi bilan tayyorlangan. (E. Panofskiy atamasi). Uning ma'naviy asosi, tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, birinchi navbatda, XV asr shimoliy mistiklarining "yangi taqvodorligi" bo'lib, u o'ziga xos individualizm va dunyoni panteistik qabul qilishni nazarda tutgan. Yangi uslubning kelib chiqishida yog'li bo'yoqlarni ham takomillashtirgan golland rassomlari Yan van Eyk va Flemallik usta, undan keyin X. van der Goes, R. van der Veyden, D. Boates, G. Sint Yans, I. Bosh va boshqalar (15-asrning 2-yarmi o'rtalari). Yangi golland rasmi Evropada keng munosabatda bo'ldi: allaqachon 1430-1450 yillarda yangi rasmning birinchi namunalari Germaniyada (L. Mozer, G. Mulcher, ayniqsa K. Vitz), Frantsiyada (Eks va Axborot ustasi) paydo bo'ldi. , albatta, J. Fuquet). Yangi uslub o'ziga xos realizm bilan ajralib turardi: uch o'lchovli makonni istiqbol orqali o'tkazish (garchi, qoida tariqasida, taxminan), hajmga intilish. "Yangi san'at", chuqur diniy, individual kechinmalar, insonning fe'l-atvori bilan qiziqib, undagi, birinchi navbatda, kamtarlik va taqvodorlikni qadrlaydi. Uning estetikasi italyancha odamdagi mukammallik patosiga, klassik shakllarga bo'lgan ishtiyoqiga yot (qahramonlarning yuzlari ideal mutanosib emas, gotika burchakli). Maxsus sevgi, tabiat, kundalik hayot batafsil tasvirlangan, diqqat bilan bo'yalgan narsalar, qoida tariqasida, diniy va ramziy ma'noga ega edi.

Shimoliy Uyg'onish davri san'atining o'zi 15-16-asrlar oxirida tug'ilgan. transalp mamlakatlari milliy badiiy va ma'naviy an'alarining Uyg'onish davri san'ati va Italiyaning gumanizmi bilan, shimoliy gumanizm rivojlanishi bilan o'zaro ta'siri natijasida. Uyg'onish davri tipidagi birinchi rassomni ko'zga ko'ringan nemis ustasi A. Dyurer deb hisoblash mumkin, ammo u beixtiyor gotika ma'naviyatini saqlab qoldi. Kichik G. Xolbeyn o'zining "ob'ektivligi" bilan gotika bilan to'liq tanaffus qildi. M. Grunevald rasmi, aksincha, diniy yuksalish bilan sug'orilgan edi. Nemis Uyg'onish davri rassomlarning bir avlodining ishi bo'lib, 1540-yillarda kamayib ketdi. 16-asrning birinchi uchdan birida Niderlandiyada. Italiyaning Oliy Uyg'onish davriga yo'naltirilgan oqimlari va odatlari tarqala boshladi (J. Gossart, J. Skorel, B. van Orley va boshqalar). 16-asr Gollandiya rasmidagi eng qiziqarli narsa. - dastgohli rasm, kundalik va landshaft janrlarining rivojlanishi (K. Massys, Patinir, Luka Leydenskiy). 1550-1560 yillardagi eng milliy rassom P. Bryugel oqsoqol bo'lib, u kundalik hayot va landshaft janridagi rasmlarga, shuningdek, odatda folklor bilan bog'liq bo'lgan rasm-masallarga ega va rassom hayotiga achchiq-istehzali qarashga ega. Niderlandiyadagi Uyg'onish davri 1560-yillarda tugaydi. Butunlay saroy tabiatiga ega bo'lgan frantsuz Uyg'onish davri (Gollandiya va Germaniyada san'at ko'proq burgerlar bilan bog'langan) Shimoliy Uyg'onish davridagi eng klassik bo'lgan. Italiya ta'sirida asta-sekin kuchayib borayotgan yangi Uyg'onish davri san'ati asrning o'rtalari – ikkinchi yarmida me'morlar P. Lesko, Luvr ijodkori F. Delorma, haykaltaroshlar J. Gujon va J. ijodida yetuklikka erishdi. Pilon, rassomlar F. Clouet, J. Cousin Senior.

Xulosa. Fransiyada italyan mannerist rassomlari Rosso va Primatsiolar tomonidan asos solingan "Fontenblo maktabi" yuqoridagi rassom va haykaltaroshlarga katta ta'sir ko'rsatdi, biroq frantsuz ustalari mannerist niqobi ostida yashiringan klassik idealni o'zlashtirib, manneristlar bo'lishmadi. Fransuz san'atida Uyg'onish davri 1580-yillarda tugaydi. 16-asrning ikkinchi yarmida. Italiya va boshqa Evropa

mamlakatlaridagi Uyg'onish davri san'ati asta-sekin o'z o'rnini mannerizm va erta barokkoga bo'shatib bormoqda.

Foydanilgan adabiyotlar ro'yxati

1.Nazirov, B., & Bozorov, K. (2023). ACHIEVEMENTS OF UZBEK FOOTBALL IN THE YEARS OF INDEPENDENCE: ANALYSIS AND RESULTS. International Bulletin of Applied Science and Technology, 3(3), 443-450.

2.Nazirov, B., & Qalandarova, M. (2023). XUNNLAR TARIXI: TAHLIL VA NATIJALAR. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3(2), 197-202.

3.Nazirov, B. (2018). Хитойнинг ўзаро алоқалар тарихига бир назар: илк ўрта асрлар мисолида. “Ноширлик ёғдуси”.

4.Nazirov, B. (2018). MIRZO ULUG'BEK RASADXONASINING O'RTA ASRLAR ILM-FAN RIVOJIDA TUTGAN O'RNI. Noshirlik yog'dusi, TerDU.

5.Nazirov, B. (2018, October). Халқаро жинойтчиликка қарши курашишда Ўзбекистоннинг Интерпол билан алоқалари. In MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS: a collection scientific works of the International scientific conference. Warsaw: Sp. z oo" iScience".

6.Nazirov, B. (2020). Ўзбекистонда жисмоний маданият ва Спорт тарихини (XX аср–XXI аср бошларида Сурхон воҳаси мисолида) ўрганишнинг долзарблиги. Scienceweb academic papers collection.

7.Nazirov, B. (2022). O'zbekistonda jismoniy madaniyat va sport tarixi. Scienceweb academic papers collection.

8.Nazirov, B. (2021). Ўзбек миллий спортининг Сурхон воҳаси қизларининг ютуқлари ва натижаларини тарихий таҳлили. Treasury of science/bulletin of the institute.